

16. Заява Президента України // Людина і світ. – 1999. – № 6 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1999/lis_99_06/37268.

17. Інформаційний звіт Держкомрелігій за 1998 рік "Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації і церковних відносин в Україні" // Людина і світ. – 1999. – №2. – С. 25-31.

18. Релігія і Церква в Україні: червень // Людина і світ. – 1999. – №7 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1999/lis_99_07/43981.

19. Релігія і Церква в Україні: вересень // Людина і світ. – 1999. – № 9 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1999/lis_99_09/37237.

20. Релігія і Церква в Україні: листопад-грудень // Людина і світ. – 1999. – №. 11-12. – С. 27-31.

21. Релігія і Церква в Україні: травень // Людина і світ. – 1999. – № 6 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1999/lis_99_06/37268.

22. Скабара Р. Релігійно-політична ситуація та її вплив на передвиборчі змагання в Україні // Молода нація (Спецвипуск). – 2000. – С. 122-128.

Надійшла до редколегії 28.04.14

А. Козырская, канд. ист. наук, доц.
Университет Николая Коперника в Торуне, Польша

РЕЛИГИОЗНЫЙ ФАКТОР В ПРЕЗИДЕНТСКИХ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КАМПАНИЯХ В УКРАИНЕ В 90-Е ГГ. XX ВЕКА

В статье изучены основные аспекты использования религиозного фактора в первых трех избирательных кампаниях главных кандидатов на пост Президента Украины. Появление религиозного вопроса в предвыборных программах кандидатов ознаменовало новую политическую эпоху, в которой появилось место для религии и церкви. Участники президентских состязаний декларировали поддержку новой партнерской модели государственно-церковных отношений и невмешательство государства во внутрицерковные дела. Аргументировано, что кандидаты в президенты подчеркивали равный статус религиозных организаций с целью расширить круг потенциального электората. Хотя проблематика, символика, риторика и авторитет религиозных лидеров широко использовались в предвыборных кампаниях, в то же время религиозный фактор не сыграл решающей роли в индивидуальном выборе избирателя.

Ключевые слова: президент Украины, электорат, национальное возрождение, религиозный фактор, предвыборная агитация, религиозные организации, межконфессиональные и межцерковные конфликты.

A. Kozyrskaya, PhD (equiv. in History), Associate Prof.
Nicolaus Copernicus University in Torun, Poland

RELIGIOUS FACTOR IN THE PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGNS IN UKRAINE IN THE 90S OF THE XX CENTURY

The main aspects of the religious factor using in the first three electoral campaigns of the main candidates for the post of the President of Ukraine were covered in the article. The emergence of religious question in the pre-election programs of the candidates marked a new political era where it had been a place for the Church and religion. The participants of the presidential competitions had declared the support for a new partnership model of Church-State relations and non-interference of the state in Church affairs. It was argued that presidential candidates had stressed the equal status of religious organizations with the aim to expand the circle of potential electorate. Although, problems, symbolism, rhetoric and authority of religious leaders were widely used in election campaigns. Meanwhile, religious factor did not play a significant role in the individual voter's choice.

Key words: President of Ukraine, the electorate, national revival, the religious factor, the election campaign, religious organizations, cross-confessional and cross-Church conflicts.

УДК 327(43) "200"

В. Козлітін, д-р іст. наук, проф.

РЕСПУБЛИКА СЕРБИЯ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В 2006 – 2009 РР.

У статті проаналізовано відносини між Республікою Сербією та Європейським Союзом, основні етапи й тенденції соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку Сербії, її міжнародне становище й зовнішню політику впродовж 2006 – 2009 рр. Висвітлено внутрішньополітичну боротьбу в Сербії за вибір нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації. Розглянуто основні перепони на шляху Сербії до Євросоюзу. Розкрито перебіг модернізаційних реформ у напрямі наближення до стандартів ЄС. Простежено еволюцію політики ЄС щодо Сербії.

Ключові слова: Республіка Сербія, Європейський Союз (ЄС), відносини, співпраця.

Постановка проблеми. Республіка Сербія як одна з найбільших, найвпливовіших і водночас найпроблемніших країн Західних Балкан відіграє важливу роль у структурі зовнішньої політики Європейського Союзу, США та Російської Федерації. Багато в чому від ситуації в Сербії, її зовнішньої політики залежить стабільність як у регіоні, так і на європейському просторі загалом. Модернізаційні проєвропейські реформи в Сербії, її зближення з Європейським Союзом є фактором внутрішньої стабільності й стабілізації в Південно-Східній Європі. Наукове дослідження досвіду Сербії в реалізації цього курсу є важливим й актуальним для українського суспільства.

Мета статті полягає у спробі стисло проаналізувати відносини Республіки Сербія та ЄС у 2006 – 2009 рр., висвітлити внутрішньополітичну боротьбу в Сербії за вибір нею зовнішньоекономічної й зовнішньополітичної орієнтації, розглянути основні перепони на шляху Сербії до Євросоюзу, розкрити перебіг модернізаційних реформ у напрямі наближення до стандартів ЄС, простежити еволюцію політики ЄС щодо Сербії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Відносини Республіки Сербія з ЄС досліджуються у Сербії, Росії та деяких країнах-членах ЄС [17, 18, 20, 25]. Однак, як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії немає спеціальних наукових досліджень, присвячених комплексному вивченню відносин Республіки Сербія та ЄС, процесу європейської інтеграції Сербії у 2006 – 2009 рр. Українські вчені зробили лише перші кроки в наукових дослідженнях цієї теми [6; 8].

Джерельну базу статті становлять міжнародно-правові акти євроінтеграційного змісту; документи Європейського Союзу щодо відносин із Сербією; документи парламенту та уряду Сербії. Значну частину з них розміщено на офіційних сайтах у Всесвітній мережі (Інтернет). Важлива інформація міститься в сербській, російській та українській періодиці.

У статті досліджуються події з травня 2006 р. до грудня 2009 р. (від розпаду Державного союзу Сербії і Чорногорії ("СіЧ") й проголошення окремої повноправної Республіки Сербія 5 червня 2006 р. до офіційної

заяви Республіки Сербія щодо вступу до Європейського Союзу 22 грудня 2009 р.).

Основні результати дослідження. Упродовж 2000 – 2006 рр. Сербія спільно з Чорногорією здійснила надзвичайно важливу трансформацію від авторитаризму до демократії, одержавленої адміністративно-командної системи до ринкової з утвердженням ідеологічного плюралізму. Значну роль у цьому відігравала співпраця з Європейським Союзом, що стимулювала глибокі внутрішні реформи. У затвердженій у червні 2005 р. Національній стратегії розвитку Сербії її членство в Європейському Союзі визначено як головний пріоритет і довгострокова перспектива. Цим документом передбачалися заходи, необхідні для набуття Сербією членства в ЄС до 2012 р. У жовтні 2005 р. розпочалися офіційні перемовини про підписання Угоди щодо стабілізації та асоціації між Державним союзом "СіЧ" та Європейським Союзом. Однак сербський уряд через внутрішні обставини не виконував деякі взяті на себе зобов'язання перед ЄС. 3 травня 2006 р. Європейський Союз припинив ці перемовини. Рішення було мотивоване тим, що співпраця сербської влади з Міжнародним трибуналом з колишньої Югославії (МТКЮ) в Гаазі була визнана незадовільною (офіційний Брюссель вимагав від Белграда видачі до Гаазького трибуналу головних обвинувачених у воєнних злочинах, здійснених під час війни в колишній Югославії). Погіршення відносин між ЄС і "СіЧ", особливо Сербією, значною мірою сприяло остаточному розпаду державної співдружності, виходу Чорногорії з її складу й проголошенню незалежності Республіки Сербія.

Формально найбільш суперечливими проблемами у відносинах між Республікою Сербія та ЄС на той час були співпраця сербської влади з МТКЮ і визначення статусу Косова. У своєму ставленні до зазначених проблем сербське суспільство розкололось на прагматичну й націоналістичну частини. Позицію прагматиків обстоював президент Борис Тадич (лідер Демократичної партії): він пропонував уважати інтеграцію в ЄС національним пріоритетом для сербів і заради цієї прагматичної мети закликав віднаходити компроміси з ЄС, МТКЮ й косоварами. Прем'єр-міністр Воїслав Коштуніца (лідер Демократичної партії Сербії), не заперечуючи важливості для Сербії подальшого зближення з ЄС, уважав найважливішими національними пріоритетами збереження територіальної цілісності держави (Косово – частина Сербії) і внутрішньої єдності суспільства, заради яких пропонував усіляко затягувати видачу сербів до Гаазького трибуналу. Позицію прем'єра підтримували сербські націоналісти, які виступали проти європейської й передусім євроатлантичної інтеграції республіки. Найрадикальніші з них загалом виступали проти прийняття вимог ЄС і розглядали їх як спробу тиску на свою державу, певне приниження честі Сербії та замах на сербську ідентичність. Найвпливовішою націоналістичною партією була Сербська радикальна партія (СРП) (Воїслав Шешель, Томислав Николич), що боролася за об'єднання всього сербського народу та створення Великої Сербії в межах власне Сербії (включно з Косовим і Метохією), Чорногорії, Республіки Сербської й Республіки Сербської Країни. Згідно з партійною програмою СРП, Велика Сербія має стати демократичною державою з ліберальною ринковою економікою, сучасною правовою системою, розвинутим соціальним захистом [12, с. 5]. Програмою Сербської радикальної партії передбачається боротьба проти корупції, зниження рівня безробіття й бідності. СРП виступала проти зближення Сербії та ЄС, за інтеграцію з Росією й країнами СНД, співпрацю з Китаєм і Рухом неприєднання.

Двозначної позиції дотримувалася Соціалістична партія Сербії (СПС), рішеннями якої на VII партійному з'їзді у грудні 2006 р., було задекларовано, що метою діяльності партії є побудова демократичного соціалізму та інтеграція до ЄС. У документах з'їзду зазначалося, що "боротьба за Косово і Метохію – найважливіше державне й національне завдання", при цьому містилося запевнення щодо прагнення мирного врегулювання косівської проблеми на основі надання автономії краю при збереженні суверенітету та державної цілісності Сербії на підставі Резолюції РБ ООН № 1244 [16].

У другій половині 2006 р. співпраця Республіки Сербія з ЄС тривала на державному, регіональному й місцевому рівнях із безпосереднім залученням відповідних міністерств. Сербський уряд розробив та узгодив з ЄС План дій щодо співпраці з МТКЮ. Проте внутрішньополітичні процеси систематично ставали на заваді послідовному і рішучому втіленню задекларованого зовнішньополітичного курсу. ЄС докладав зусиль для переконання Белграда в тому, що процес європейської інтеграції для Сербії не втрачає перспектив [27]. Важливою подією у відносинах Сербії з ЄС було укладення 29 червня 2006 р. Угоди про єдиний авіаційний простір (т. зв. "Відкрите небо"), ратифіковану сербським парламентом 13 травня 2009 р. Згідно з нею Сербія залучалася до загальноєвропейського авіаційного простору без національних кордонів. Реалізація Угоди призвела до скасування повітряних бар'єрів між Сербією та ЄС, запровадженням рейсів бюджетних авіакомпаній у Сербії [31].

Сербський уряд продовжував надавати значну увагу налагодженню регіональної співпраці. 19 грудня 2006 р. Сербія уклала угоду про вільну торгівлю на Балканах із Центрально-європейською асоціацією вільної торгівлі, до складу якої входили країни Південно-Східної Європи, що не були членами ЄС (Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Македонія, Молдова, Румунія, Хорватія, Чорногорія та Тимчасова місія ООН у Косові (від імені Косова) [29].

8 листопада 2006 р. Комісія ЄС надала щорічний звіт стосовно прогресу Сербії у реформуванні країни, її наближенні до європейських стандартів. Загалом проведені реформи характеризувалися позитивно. Негативно оцінено стан боротьби з корупцією, співпраця Сербії з Гаазьким трибуналом, її позиція у перемовинах щодо статусу Косова і Метохії тощо [3; 8, с. 82 – 83].

21 січня 2007 р. на перших парламентських виборах згідно з новою Конституцією 2006 р. у Республіці Сербія найбільшу кількість голосів виборців отримала націоналістична Сербська радикальна партія (28,6% голосів виборців, 81 мандат). Демократична партія (Б.Тадич) посіла друге місце – 22,7 % голосів, 64 мандати. Коаліція Демократичної партії Сербії (В. Коштуніца) і партії "Нова Сербія" (міністр інфраструктури В. Ілич) посіла третє місце – 16,55 % і 47 мандатів. "Група 17+" (міністр фінансів М. Динкич) отримала 6,82 % і 19 мандатів; Соціалістична партія Сербії (І. Дачич) посіла п'яте місце – 5,64%, 16 мандатів [5, с. 94 – 96].

Тривалий час парламентські фракції не могли утворити більшості та сформувати уряд. Лише 15 травня 2007 р. вдалося подолати політичну кризу, й керівну коаліцію сформували Демократична партія, Демократична партія Сербії, партії "Нова Сербія" і "Група 17 +". СРП і СПС опинилися в опозиції. Уряд знову очолив В. Коштуніца. За умов відсутності стабільної проєвропейської парламентської більшості уряд здійснював політику обмеженої співпраці з МТКЮ, основну ж увагу уряд приділяв боротьбі за Косово.

Одразу після виборів Рада ЄС знову підтвердила європейську перспективу Сербії та висловила готов-

ність співпрацювати з новим урядом на шляху до цієї мети [19]. Однак у ключових партнерів по урядовій коаліції були дещо відмінні погляди на європейське майбутнє Сербії. Демократична партія була найбільш послідовним прихильником політики зближення з ЄС. Вона мала підтримку партії "Група 17+". Демократична партія Сербії та її ідеологічний союзник партія "Нова Сербія" були менш зацікавлені взяти на себе зобов'язання інтеграції в ЄС. Ці дві партії схильні були підтримувати традиційні, націоналістичні настрої серед населення. Однак в офіційній урядовій заяві декларувалось, що Європейський Союз є ключовим партнером Сербії в процесі пошуку міжнародної підтримки демократичних та економічних реформ у країні. Вступ Сербії до ЄС декларувался як першочергова і довгострокова стратегічна мета. Короткостроковою метою проголошувалось підписання Угоди про стабілізацію та асоціацію (УСА) з ЄС. Середньостроковою метою на кінець 2008 р., або на початок 2009 р., декларувалось отримання статусу кандидата на вступ до ЄС [25, р. 25].

Важливим внутрішнім фактором, що впливав на відносини Сербії з ЄС, перебіг реформ в країні, був розвиток економіки і соціальної галузі. Згідно з офіційними даними реальне зростання валового внутрішнього продукту становило 2003 року – 2,4%, 2004 року – 9,3, 2005 р. – 6,5, 2006 року – 5,8%; валовий внутрішній продукт на душу населення становив 2003 року – 2,5 тис. дол., 2004 року – 2,8 тис., 2005 року – майже 3 тис., 2006 року – 4 тис. дол. Експорт збільшився з 2,8 млрд. дол. 2003 року до 6,4 млрд. дол. 2006 року, імпорт – із 7,5 млрд. дол. до 13,2 млрд. дол. США. Середня заробітна платня в динарах збільшилась майже втричі, а в євро – удвічі. Прискореними темпами відбувалися структурні реформи в економіці. Розширювались масштаби приватизації, доходи від неї збільшились у 2003 – 2006 рр. із 33 до 163 млрд. динарів [26].

2007 року економічне становище Сербії характеризувалось стабілізацією основних показників. Темпи росту ВВП порівняно з 2006 р. досягли 7,5 %. Промислове виробництво збільшилось на 4,6 %. Через посуху обсяг сільськогосподарського виробництва скоротився приблизно на 8 %. Інфляція досягла 10,1%. Золотовалютні резерви Сербії збільшились і досягли 16,1 млрд. дол. Збільшився зовнішньоторговельний обіг, він становив майже 25 млрд. дол. (експорт – 8 млрд., імпорт – 16 млрд.). Основними зовнішньоторговельними партнерами були такі держави: Німеччина – 2,78 млрд. дол., Росія – 2,71 млрд., Італія – 2,59 млрд., Боснія і Герцеговина – 1,41 млрд., Китай – 1,22 млрд. Частка ЄС становила 57 % експорту і 55 % імпорту країни (порівняно з 53% і 49% 2006 року). Сербія продавала в основному сільськогосподарську продукцію, шини, залізо, сталь та обладнання в ЄС, у той час як основними товарами, купленими в ЄС, були автомобілі, дизельне паливо й медикаменти. Чисті прямі іноземні інвестиції з країн ЄС у Сербії 2007 року становили майже 2,3 млрд. євро. Однак загалом соціально-економічна ситуація залишалася складною. Масове безробіття було однією з найбільших проблем Сербії. Кількість безробітних сягала 1 млн. осіб або 29 % економічно активного населення. Збільшення заробітної платні становило 23 %, але її середній обсяг (майже 485 євро) відставав від середньої вартості споживчого кошика (525 євро). Поза межею бідності проживало майже 500 тис. осіб [10].

Уряд В. Коштуніці 2007 року, уживши низку непопулярних заходів і запровадивши режим суворого економії, стабілізував бюджет. Значну роль у цьому відіграла міжнародна фінансова допомога, що 2006 року становила 567 млн. євро. Починаючи з 2007 р., Європейсь-

кий Союз щороку надавав фінансову допомогу Сербії в основному за спеціальною програмою Європейської комісії "Інструмент допомоги попереднього вступу" (IPA) [26, р. 12]. У 2007 – 2013 рр. Сербія отримала від ЄС понад 1,2 млрд. євро на модернізацію адміністративної й судової систем, правову реформу, боротьбу проти корупції, людські права й захист меншин, стимулювання євроінтеграційних заходів, сприяння регіональній і транскордонній співпраці, регіональний розвиток, розвиток людських ресурсів, села й сільського господарства [20, р. 15].

У 2006 – 2007 рр. в Сербії тривали економічні реформи, правова реформа, якою мали за мету гармонізацію національних законів із законодавством Європейського Союзу, судова та інші реформи. Європеїзаційні реформи поступово охоплювали всі аспекти суспільного життя й позитивно позначались на повсякденному житті сербів, що переконувало їх у необхідності подальшого поглиблення співпраці, активного зближення з європейським співтовариством.

Постійний економічний прогрес Сербії в 2003 – 2007 рр. у сербському суспільстві викликав ілюзію у спроможності самостійно розв'язувати соціально-економічні проблеми країни. Однак при цьому складна внутрішня ситуація в країні, нестабільність її міжнародного становища, загроза світової фінансової кризи, політика країн Заходу щодо Сербії переконували її уряд у неможливості ігнорування вимог Гаазького трибуналу та Європейського Союзу. У травні 2007 р. після завершення формування нового уряду активізувалась співпраця Сербії з МТКЮ щодо видання воєнних злочинців, насамперед Р. Караджича, Г. Хаджича і Р. Младича. 31 травня було заарештовано й видано Гаазькому трибуналу З. Толімира – одного з наближених генерала Р. Младича, якого звинувачували у розправі над мусульманами в Сребреніце 1995 року.

Воднораз ЄС демонстрував готовність до співпраці. 13 червня 2007 р., після позитивного оцінювання співпраці сербського уряду з МТКЮ, відновлено технічні перемовини щодо укладення Угоди про стабілізацію та асоціацію між новим урядом В. Коштуніці та ЄС. Їх було присвячено переважно питанням лібералізації торгівлі.

Іще в листопаді 2006 р. Рада ЄС ухвалила рішення про початок перемовин із Сербією стосовно угоди про спрощення візового режиму та про реадмісію як перший крок у скасуванні віз. 18 вересня 2007 р. представники сербського уряду та Європейської комісії в Брюсселі підписали угоди про спрощення візового режиму й реадмісію. За першою угодою спрощувалася процедура і скорочувались витрати на видачу віз, визначалося, які категорії населення мають право на отримання візи на більш тривалий термін, а також категорії, які мали право на безкоштовні візи. Метою Угоди про реадмісію було створення швидких та ефективних процедур для ідентифікації й безпечного повернення осіб, які не зможуть виконати умов для в'їзду, перебування або проживання на території будь-якого члена Європейського Союзу чи Сербії. Ці угоди набули чинності з 1 січня 2008 р. [30]. Укладення угод стало першим кроком до створення безвізового режиму.

Упродовж 2007 р. представники Сербії й Косова не могли домовитися щодо статусу краю. Перемовини було перервано 15 жовтня. Етнічні албанці, які мали підтримку США й більшості країн ЄС, прагнули міжнародного визнання їхньої повної незалежності. Сербія ж, яку підтримувала Росія, пропонувала автономію для Косова. Із осені 2007 р. косівська проблема ставала для Сербії все більш і більш кричущою.

Незважаючи на безкомпромісну позицію Сербії щодо Косова, 7 листопада 2007 р. ЄС парафував Угоду про стабілізацію й асоціацію з Сербією, що означало завершення перемовин й офіційне затвердження тексту угоди.

Наприкінці 2007 р. – на початку 2008 р. Комісія ЄС зазначила відчутний поступ Сербії в реалізації чинних домовленостей щодо проведення реформ в адміністративній, судовій, економічній галузях. Однак представники окремих країн-членів ЄС (наприклад, Нідерланди) наполягали на тому, що умовою ратифікації Угоди про асоціацію з Сербією має стати попередня видача до Гаазького трибуналу головних сербських воєнних злочинців.

За умов погіршення відносин із ЄС уряд В. Коштуниці шукав нові можливості зближення з Росією. У січні 2008 р. під час візиту президента Б. Тадича до Москви Росія й Сербія уклали міжурядову угоду на 30 років із можливістю її продовження. Угодою передбачалося будівництво російським "Газпромом" труби в південних районах Сербії, створення підземного газового сховища в північній провінції Воеводина, а також купівлю "Газпромом" контрольного пакету акцій сербської державної нафтової компанії "Нафтова індустрія Сербії". Це була перемога досить впливового в Сербії промосковського енергетичного лобі, у наслідок чого посилювалась енергетична залежність Сербії від Росії.

Із 20 січня до 3 лютого 2008 р. в Сербії відбувалися президентські вибори. За президентське крісло боролися чинний президент Б. Тадич і лідер СРП Т. Николич. Перший виступав за подальшу прискорену інтеграцію в європейське співтовариство, співпрацю з Гаазьким трибуналом у частині видачі воєнних злочинців. Другий був відомий своїми проросійськими поглядами. Обидва кандидати виступали проти надання незалежності Косову. За підсумками другого туру президентських виборів 3 лютого 2008 р. переміг Б. Тадич – 51% голосів. Його було обрано на другий термін. Результат його суперника з Радикальної партії Т. Николича (майже 48 % голосів) став показником того, що позиції націоналістів у Сербії залишались міцними. Однак більшість сербів виступала за євроінтеграцію країни.

Згідно з конституцією Сербії, до її складу входили два автономних краї: Воеводина й Косово та Метохія. Косово з 1999 р., згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН № 1244, було під протекторатом ООН і владою Сербії не контролювалось. 17 лютого 2008 р. інститутити тимчасового місцевого самоврядування, у яких албанці становили більшість, в односторонньому порядку проголосили незалежність краю. До вересня 2008 р. незалежність Республіки Косово визнали 85 держав-членів ООН, включно з 21 країною-членом ЄС [6, с. 118]. ЄС відрядив "наглядову місію" до Косова. Проти визнання незалежності краю виступили зокрема Росія, Китай, Іспанія, Румунія та Кіпр. Водночас сербський уряд закликав міжнародне співтовариство анулювати як незаконні всі акти, пов'язані з одностороннім проголошенням незалежності Косова.

Підтримка ЄС акту одностороннього проголошення незалежності Косова 17 лютого 2008 р. спричинила нову кризу у відносинах Сербії з ЄС. 20 лютого 2008 р. офіційно розпочалась робота місії ЄС в Косово. У відповідь на визнання низкою країн світу нового статусу Косова уряд Сербії відкликав послів із Австрії, Болгарії, Чехії, Фінляндії, Франції, Голландії, Італії, Угорщини, Німеччини, Словенії та Швеції – країн ЄС, що офіційно визнали незалежність Косова. В інших країнах ЄС, що визнали незалежність Косова, у Сербії або не було дипломатичних представництв (Естонія, Ірландія, Латвія, Литва та Люксембург), або не призначені послы (Бельгія, Данія, Польща і Велика Британія). Відкликання сербських по-

слів із країн ЄС та США, які визнали незалежність Косова, ускладнило реалізацію перспективи налагодження відносин Сербії з ЄС.

Усередині країни погляди на ймовірну реакцію уряду Сербії на цю подію розділились. Сербські націоналісти вдалися до нападів на посольства західних держав у Белграді. Прем'єр-міністр В. Коштуниці закликав відмовитися від ідеї вступу Сербії до ЄС, орієнтуватись на свого традиційного союзника – Росію, виступав за більш жорстку політику щодо самопроголошеної держави. Один із лідерів радикалів Т. Николич, зі свого боку, запропонував розірвати дипломатичні відносини зі США. Президент Б. Тадич дотримувався більш поміркованої позиції. Ці події спровокували політичний конфлікт у парламенті й чергову політичну кризу в країні. У березні 2008 р. парламент Сербії за ініціативи Радикальної партії ухвалив резолюцію про припинення всіх контактів із ЄС доти, доки ЄС не відмовиться від підтримки незалежності Косова. У резолюції висувалася вимога до ЄС "беззаперечно й категорично" підтвердити цілісність території Сербії. Зазначений документ підтримали прем'єр-міністр В. Коштуниці й Соціалістична партія. Президент Сербії Б. Тадич виступив "категорично проти резолюції". Уряд Сербії відкликав своїх послів із країн ЄС. Криза у відносинах із ЄС ще більше загострилась. В. Коштуниці та його прихильникам не вдалося переконати прозахідних міністрів припинити перемовини про вступ до ЄС на знак протесту проти визнання незалежності Косова більшістю країн ЄС. Він звинуватив низку міністрів у прозахідній позиції з питання незалежності Косова, що перешкоджало зусиллям прем'єра зберегти край у складі Сербії. Компромісу досягти не вдалось, і 8 березня 2008 р. В. Коштуниці оголосив про фактичний розпад керівної коаліції та відставку коаліційного уряду. Причиною такого кроку він назвав нерозв'язані розбіжності у складі провладної коаліції з питання про Косово [9]. Це був фактичний крах політики В.Коштуниці. Сербська політична еліта ще більше розкололась на націоналістичну та прагматичну частини. Символом цього розколу стала суперечка між президентом Б. Тадичем і прем'єр-міністром В. Коштуницею. Тадич пропонував визнати наявну історичну реальність, негайно підписати угоду про асоціацію з ЄС. В. Коштуниці був проти Угоди, тому що тим самим Сербія визнавала б підтримку ЄС незалежності Косова. Президент Тадич уважав, що поміркованість Сербії в "косівському питанні" сприятиме інтеграції до ЄС. У віддаленій історичній перспективі після вступу до ЄС Сербії косівське питання, на думку Тадича, буде вирішене на основі спільних європейських цінностей. Натомість В. Коштуниці закликав не робити жодних поступок ЄС.

У пошуках виходу з політичної кризи в березні 2008 р. президент Сербії Б. Тадич розпустив парламент і призначив дострокові парламентські вибори на 11 травня 2008 р. [14].

У 2006 – 2009 рр. тривало налагодження співпраці Сербії з міжнародними організаціями. Із 2005 р. Сербія перебувала у стадії перемовного процесу стосовно вступу до Світової організації торгівлі. Сербія пристосувала свою енергетичну систему до внутрішнього енергетичного ринку ЄС. 2009 року Республіка Сербія стала членом Міжнародного агентства з відновлювальної енергії, основною метою якого є впровадження технологій виробництва енергії завдяки відновлювальним джерелам.

29 квітня 2008 р. після проведення трирічних перемовин, кількох років реформування всіх сфер суспільного життя Сербія уклала з Євросоюзом Угоду про стабілізацію й асоціацію [28]. Документом зокрема передбачалась підтримка Республіки Сербія в посиленні де-

мократії й побудові правової держави, сприяння політичній, економічній та інституційній стабільності в країні й регіоні, підтримку інституційного розвитку Республіки Сербія та адаптації її законодавства до стандартів ЄС, підтримку в переорієнтації до ринкової економіки. Окрім цього, угодою Сербію зобов'язали визначити терміни адаптації національного законодавства до стандартів ЄС. Угода надала новий поштовх до нагальних реформ для наближення сербського правового порядку до європейського досвіду в галузі демократії, правової держави та прав людини. Угодою за Сербією остаточно закріплювався статус держави-кандидата на членство в ЄС.

Водночас було укладено Тимчасову торговельну угоду (ТТУ), якою передбачалося створення зони вільної торгівлі між Сербією та ЄС упродовж перехідного періоду в шість років. За цей час Сербія зобов'язалася завершити економічні реформи, підвищити конкурентоздатність своєї економіки та скасувати мито на товари з країн Європейського Союзу. ЄС підтвердив свою готовність дозволити вільний доступ товарів із Сербії на свій ринок [22]. За рішенням ЄС реалізація ТТУ мала розпочатись лише після спеціального рішення Ради ЄС. 16 жовтня 2008 р. Сербія ухвалила рішення про односторонню реалізацію ТТУ з 1 січня 2009 року.

Підписання та реалізація УСА та ТТУ надавала можливість активізації й розширення економічної, політичної та культурної співпраці Сербії з ЄС. Для набуття чинності УСА між Європейським Союзом та Сербією вона мала бути ратифікована сербським парламентом, парламентом ЄС і парламентами всіх 27 країн-членів ЄС. Через тодішні проблеми співпраці Сербії з МТКЮ, Європейський парламент ратифікував Угоду про стабілізацію та асоціацію аж у січні 2011 р., а до вересня того ж року угоду в поодинокому режимі ратифікувало 20 держав ЄС.

7 травня 2008 р. сербський уряд затвердив Дорожню карту щодо лібералізації візового режиму, створеної для досягнення безвізового режиму для громадян Сербії, які бажали поїхати в країни Шенгенської зони.

Незалежність Косова, проголошена в лютому 2008 р., викликала в Сербії посилення націоналістичних настроїв і протестів проти інтеграції в ЄС. Однак у супереч сподіванням багатьох політичних аналітиків, на дострокових парламентських виборах у Сербії 11 травня 2008 р., переміг із великим відривом від своїх конкурентів ліберальний блок "За європейську Сербію" (Демократична партія, партія "Група 17+"), сформований навколо Демократичної партії президента Б. Тадича (38,4% голосів, 102 мандати). Сербська радикальна партія Т. Николича отримала 29,5 % голосів і 78 мандатів. Блок "Демократична партія Сербії – Нова Сербія", очолюваний прем'єр-міністром В. Коштуніцею, отримав 11,6% голосів і 30 мандатів. Блок соціалістів ("Соціалістична партія

Сербії – Партія об'єднаних пенсіонерів – Єдина Сербія") (Івица Дачич) – 7,6% голосів, 20 мандатів; Ліберально-демократична партія (Чедомир Йованович) – єдина партія, що підтримала незалежність Косова, – 5,2% голосів, 13 мандатів [2]. Рада Європи визнала ці вибори як такі, що відповідають нормам Ради Європи в межах демократичних виборів [1]. За результатами парламентських виборів 2012 року можна дійти висновку, що більшість сербських громадян свідомо зробили свій вибір за європейську інтеграцію, переміг пропрезидентський блок "За європейську Сербію".

Після тривалих перемовин 13 травня 2008 р. євродемократи створили проєвропейську парламентську коаліцію, до складу якої ввійшли Демократична партія, партія "Група 17+", Соціалістична партія Сербії, Партія об'єднаних пенсіонерів Сербії (ПОПС) і партії національних меншин. Коаліція мала понад 50 % місць у парламенті. Сербська радикальна партія спільно з Демократичною партією Сербії опинилися в опозиції.

7 липня 2008 р. коаліція сформувала уряд Сербії, очолюваний Мірко Цветковичем, який перебував на цьому посту до 27 липня 2012 р. Сам прем'єр-міністр був безпартійним, уважався прихильником ліберальних економічних реформ і європейської інтеграції Сербії, до липня 2008 р. працював міністром фінансів у попередньому уряді В. Коштуніці. Новообрана Народна скупщина затвердила склад уряду 8 липня 2008 р. (127 голосів із 250). Уряд оголосив європейську інтеграцію Сербії як ключовий пріоритет, визначив стратегічними зовнішньополітичними завданнями прискорення вступу до ЄС, розширення стратегічної газової співпраці з Росією, започаткування нових перемовин про статус Косова. Новий уряд став відновлювати дипломатичні відносини з більш ніж 40 країнами, що визнали незалежність Косова.

Сербське суспільство покладало великі надії на новий уряд, тому що в останні роки реформи в країні призупинились. Новий прем'єр пообіцяв прискорити економічні та інші перетворення, передбачені угодою з ЄС. Водночас із євроінтеграцією серед інших завдань уряд назвав і збереження територіальної цілісності країни (тобто невизнання незалежності Косова), ініціювання нових перемовин про статус краю, співпрацю в галузі енергетики з Росією та плідні контакти з МТКЮ в Гаазі. Вочевидь, ці завдання, із погляду "проєвропейської орієнтації", певною мірою суперечили одне одному.

Зі створенням і початком практичної діяльності уряду М. Цветковича у квітні 2008 р. розпочався новий період у відносинах Сербії та ЄС. Однак на перешкоді планам нового уряду стала світова фінансово-економічна криза, негативні наслідки якої Сербія відчула на собі у другій половині 2008 р. У країні розпочався економічний спад. Показником цього стали дані національної статистики Республіки Сербії за 2008 – 2009 рр.

Таблиця 1. Основні макроекономічні показники Республіки Сербії за 2008 – 2009 рр.

(Джерело: [13])

Показник	2008	2009
ВВП (млрд. дол.)	47,7	40,3
Збільшення ВВП (%)	3,8	-3,5
ВВП на душу населення (дол.)	6498	5485
Індекс промислового виробництва	1.1	-12.6
Індекс виробництва продукції сільського господарства	109.0	102.5
Індекс споживчих цін	6.9	7,7
Рівень безробіття (%)	13,6	16,1
Дефіцит бюджету (% ВВП)	21,6	7,2
Курс національної валюти до дол. США	55,7	67,5
Державний борг (млрд. дол.)	11.4	12.8
Державний борг (в % ВВП)	23,9	31,8
Експорт (млрд. дол.)	10,9	8,3
Імпорт (млрд. дол.)	23,0	15,6
Інвестиції в Республіку Сербію (млрд. дол.)	2,4	1,8

Однак навіть економічна криза не зупинила подальших проєвропейських реформ у Сербії. У межах нової стратегії соціально-економічного розвитку стимулювалась діяльність приватного бізнесу, реалізовувалися спеціальні програми фінансової допомоги приватним регіональним підприємствам, значна увага приділялась розвитку інфраструктури країни (будівництво й реконструкція доріг, медичних, освітніх і спортивних споруд). У 2008 – 2010 рр. завершувалася приватизація. Розгорталось реформування державного апарату, тривала податкова реформа. Перші 100 днів прем'єрства М. Цветковича ознаменувалися низкою конституційних заходів для забезпечення прозорості й відповідальності влади перед народом. Після ухвалення нової Конституції Республіки Сербія 2006 року Народна Скупщина затвердила Національний план реформи правосуддя для визнання верховенства закону, щоб повернути втрачену довіру до правосуддя, а також привести законодавство у відповідність до європейських стандартів. 2008 року ухвалено нові закони про судоустрій, що запроваджували нову, більш сучасну, судову систему. Однак реформами не подолали корупції в правосудді, не було гласності в роботі Вищої ради суддів тощо [11]. Реформи сприяли зміцненню демократичних інституцій, активізації боротьби проти злочинності й корупції. Модернізувалася соціальна політика. Улітку 2008 р. пенсії підвищились на 18%.

Після парламентських виборів і формування уряду М. Цветковича політичне протистояння в сербському суспільстві з питання Косова та ЄС тривало. Однак загалом у країні спостерігалась відносна політична стабільність. Створювалися сприятливі умови для розширення демократії, розширення й зміцнення прав людини й верховенства права.

У зовнішній політиці уряд М. Цветковича прагнув співпрацювати як із країнами Заходу, так і Російською Федерацією. Восени 2008 р. сербський уряд активізував торговельно-економічні відносини з Росією. 9 вересня 2008 р. парламент Сербії ратифікував угоду про нафтогазову співпрацю з Росією, підписану 25 січня в Москві. 21 грудня 2008 р. росіяни викупили 51 % акцій сербської компанії "Нафтова індустрія Сербії". Також було укладено угоди щодо будівництва ділянки газопроводу "Південний потік" і підземного сховища газу. Між Сербією та Росією діяла угода про вільну торгівлю, за якою до 90 % номенклатури товарів, що реалізувались в межах двосторонніх експортно-імпортних операцій, не обкладалися митними зборами.

Водночас важливі кроки було зроблено на шляху до політичної співпраці й подальшого зближення з ЄС. Однією з головних умов на цьому шляху залишалась повномасштабна співпраця Белграда з Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії. На прохання уряду Королівства Нідерланди, згідно з рішенням Ради міністрів, ЄС вирішив не розпочинати ратифікацію УСА і впровадження в життя зони вільної торгівлі до того часу, поки Республіка Сербія не досягне повної співпраці з МТКЮ.

На початку липня 2008 р. було заарештовано і передано до Гаазького трибуналу колишнього лідера боснійських сербів Р. Караджича, звинуваченого у воєнних злочинах під час боснійської війни 1992 – 1995 рр., який перебував у розшуку від 1997 р. На волі залишилися ще дві людини, видачі яких вимагав Гаазький трибунал. Це колишній командувач армії боснійських сербів Р. Младич і лідер сербських повстанців у Хорватії Г. Хаджич, яких звинувачували у воєнних злочинах, скоєних під час громадянської війни на початку 1990-х років.

15 липня 2008 р. Європейська комісія запропонувала розпочати практичну лібералізацію візового режиму з Сербією. 24 липня 2008 р. Кабінет Міністрів Сербії ухвалив рішення повернути до країн ЄС, що визнали незалежність Косова, 11 своїх відізнаних раніше послів і висловив надію, що це допоможе країні в її спробах стати офіційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу.

Уже 9 жовтня 2008 р. сербський уряд ухвалив Національну програму інтеграції (НПІ) Республіки Сербія з Європейським Союзом, якою передбачалися законодавчі та адміністративні заходи, що мали за мету виконання більшості зобов'язань, необхідних для членства Сербії в ЄС до кінця 2012 р. [24]. До кінця 2009 р. сербський уряд виконав понад 80% запланованих заходів. Основна увага приділялась гармонізації сербського законодавства з законодавством ЄС. Уряд Сербії домогся подальшого прогресу в галузі застосування та забезпечення дотримання законодавства ЄС. Поряд з процесом побудови демократичного суспільства, реалізації політичних, правових та інституційних реформ, тривали економічні реформи, які призводили до поліпшення рівня життя громадян.

У країні розгорнулась масштабна інформаційна кампанія про ЄС, заходи урядової політики, спрямовані на підготовку країни до вступу в ЄС, інформування сербських громадян про функціонування ЄС, переваги, які може надати Сербії членство в ЄС. У результаті цієї кампанії поширилась обізнаність громадян Сербії щодо плюсів і мінусів членства Сербії в ЄС, можливі зміни в повсякденному житті пересічних сербів. Соціологічні опитування стали показником того, що більшість опитаних усвідомлювали можливі свої особисті втрати, пов'язані зі вступом в ЄС, однак при цьому постійно збільшувалася кількість людей, які позитивно сприймали інтеграцію Сербії в ЄС і вважали, що країна й суспільство отримають вигоду від членства в ЄС.

У вересні 2008 р. відбувся розкол СРП: Т. Николич подав у відставку з поста заступника голови СРП через розбіжності з однопартійцями з питання голосування в Скупщині за ратифікацію Угоди про стабілізацію та асоціацію. Він виступав за більш помірковану політику в національному питанні й пропонував перенести акцент цієї політики із захисту територіальної цілісності Сербії на соціально-економічні проблеми країни, практично погодившись зі зближенням Сербії з ЄС. 21 жовтня Т. Николич створив свою партію – Сербську прогресивну партію (СПП) – і став її лідером. В основу партійної ідеології покладено ідеї націонал-консерватизму, прогресизму, євроінтеграції. Розкол у СРП послабив радикальні настрої в сербському суспільстві. Проведені восени 2008 р. соціологічні дослідження стали підставою для свідчення, що ДП підтримували 29% виборців, СПП – 21%, СРП – лише 7,2%. За вступ Сербії до ЄС висловилися 75% виборців, проти лише 11% від загальної кількості виборців. Громадяни Сербії основною проблемою в країні вважали безробіття – 56%, низьку заробітну платню й пенсії – 37% і корупцію – 24%. Потому називалися проблеми Косова, злочинності, економіки й охорони здоров'я [7].

9 вересня 2008 р. Народна Скупщина Сербії ратифікувала УСА і ТТУ з ЄС. Після цього восени 2008 р. розпочався найбільш інтенсивний період відносин між Сербією та ЄС. Із 1 січня 2009 р. Сербія, демонструючи свою прихильність процесам європейської інтеграції, односторонньо (не очікуючи завершення процесу ратифікації угоди всіма державами-членами ЄС) запровадила в дію ТТУ. ЄС до кінця 2009 р. відмовлявся втілювати в життя договір про вільну торгівлю. Лише

7 грудня 2009 р. ЄС ухвалив рішення про набуття чинності ТТУ між Сербією та ЄС.

Для досягнення національного консенсусу щодо вступу в ЄС, у Сербії ще з 2002 р. при уряді як консультативний орган діяла Рада з європейської інтеграції. У її складі були парламентарі, міністри уряду, науковці, представники профспілок, спілки роботодавців, національних меншин, релігійних громад, неурядового сектора та університетів. На своєму сьомому засіданні в червні 2009 р. Рада схвалила попередні зусилля сербського уряду в підготовці вступу Сербії до ЄС і запропонувала йому вжити всі необхідні заходи для активізації процесу європейської інтеграції країни.

У 2007 – 2009 рр. для запровадження безвізового режиму з ЄС Сербія здійснила низку реформ. По-перше, для зміцнення безпеки особистих документів Сербія забезпечила ідентифікаційні документи відповідними технічними стандартами, запровадила новий стандарт прав водія, що підлягав машинному зчитуванню. По-друге, реформувала міграційне законодавство для наближення його до стандартів ЄС. По-третє, для посилення правопорядку в країні зміцнила охорону своїх кордонів, активізувала боротьбу проти торгівлі людьми, транскордонної злочинності, контрабанди тощо. По-четверте, реформувала систему зміцнення й охорони фундаментальних прав громадян, ужила заходів щодо ліквідації дискримінації меншин. Наприкінці 2009 р. Сербія отримала найбільш відчутні для пересічних громадян результати на шляху інтеграції до ЄС. 19 грудня 2009 р. за рішенням Ради Європейського Союзу набув чинності безвізовий режим із ЄС. Це дало можливість громадянам Сербії, за винятком тих, хто проживав у межах Косова й Метохії ("Республіки Косово"), здійснювати короткотермінові поїздки (90 днів упродовж шести місяців) до країн Шенгенської зони без віз [21]. Таке право надавалось лише тим громадянам Сербії, які мали нові біометричні паспорти.

Бажаючи привернути сербів на свій бік, Росія теж лібералізувала візовий режим для Сербії. До 10 червня 2009 р. для громадян Росії безвізовий термін у Сербії становив 90 днів (правило діяло з березня 2008 р.), але сербам для прибуття в Росію необхідно було мати візу [15]. Із 10 червня 2009 р. між Сербією й Росією запроваджено безвізовий режим на 30 днів для громадян обох держав. Отже, із грудня 2009 р. Сербія мала безвізовий режим як із Росією, так і Євросоюзом.

Розширення й поглиблення співпраці Сербії з ЄС 2009 року активізували проросійські сили. У Сербії розгорнулася проросійська кампанія "Ні Європейському Союзу – за державний союз Сербії й Росії". Її мета полягала в демонстрації негативної позиції громадян Сербії щодо "європейської інтеграції" та позитивне ставлення до ідеї державного союзу Сербії й Росії.

Водночас із лібералізацією візового режиму, на початку грудня 2009 р. Нідерланди переглянули свою позицію й розблокували перехідну торговельну угоду між ЄС і Сербією. 7 грудня 2009 р. Рада міністрів ЄС, на підставі позитивного відгуку Головного прокурора МТКЮ про досягнутий рівень співпраці з Республікою Сербія, ухвалила рішення "розморозити" IPA, що набула чинності 1 лютого 2010 р. Окрім цього, 23 грудня 2009 р. Євросоюз надав Сербії 75 млн. дол. у межах першого траншу стабілізаційного фонду в 300 млн. дол.

У жовтні 2009 р. було опубліковано доповідь Європейської комісії Європейському парламенту щодо становища в Республіці Сербія, у якій зазначалось, що протягом 2008 – 2009 рр. Сербія досягла найбільшого прогресу у виконанні умов членства з початку процесу європейської інтеграції цієї країни і довела свою при-

хильність регіональному співробітництву шляхом активної участі в численних регіональних ініціативах та організаціях [4].

22 грудня 2009 р. керівництво Сербії зробило важливий політичний крок – офіційно подало заяву на вступ до ЄС [23]. У відносинах між Сербією та ЄС розпочався новий період. Однак, як відомо, вступна процедура є досить тривалою. Традиційно перемовини з країною-кандидатом на вступ до ЄС за дорученням його Ради здійснює Європейська комісія. Лише через рік після подачі Сербією заяви на членство в ЄС 25 жовтня 2010 р. на засіданні Ради ЄС на рівні міністрів закордонних справ європейських держав-членів союзу було ухвалено рішення направити заяву Сербії на членство Європейській комісії для обговорення. Під час цього підготовчого періоду Сербія мала продовжувати реформи для того, щоб наблизитися до стандартів ЄС в усіх ланках суспільного життя.

Висновки. Отже, упродовж 2006 – 2009 рр. розвиток Республіки Сербія та її відносини з Європейським Союзом були нестабільними. У період із травня 2006 р. до літа 2008 р. економіка Сербії розвивалася по висхідній лінії, за умов відсутності стабільної проєвропейської парламентської більшості тривала боротьба політичних сил із ключових питань внутрішньої й зовнішньої політики, зберігалась напруга у відносинах із ЄС аж до повного їх розриву в березні 2008 р. Однак співпраця Сербії з ЄС тривала, основною перешкодою у відносинах між ними була проблема співпраці сербського уряду з МТКЮ. (Під тиском націоналістів сербська влада не завжди своєчасно виконувала взяті на себе зобов'язання перед ЄС). Важливими подіями в розвитку цих відносин стало укладення Угоди про лібералізацію візового режиму 18 вересня 2007 р., Угоди про стабілізацію та асоціацію та Тимчасової торговельної угоди від 29 квітня 2008 р. Перемога проєвропейських політичних сил на парламентських виборах 11 травня 2008 р., формування коаліційного уряду М. Цветковича 7 липня 2008 р., зміцнення позицій проєвропейськи налаштованого президента Б. Тадича сприяли активізації співпраці Республіки Сербія з ЄС, поглибленню й розширенню проєвропейських реформ в країні, що наближали Сербію до Копенгагенських критеріїв та європейських стандартів.

Свідченням прогресу у виконанні Сербією умов членства в ЄС були президентські й парламентські вибори 2008 р., організовані й проведені відповідно до загальноприйнятих стандартів Євросоюзу. Результати виборів стали показником посилення позицій прихильників проєвропейської орієнтації Сербії.

Модернізація Сербії та її зближення з ЄС у 2008 – 2009 рр. ускладнювалися світовою фінансово-економічною кризою та невизначеністю статусу Косова, загальною відсталістю Сербії порівняно з провідними країнами-членами ЄС, поширеними націоналістичними настроями в суспільстві, корумпованістю та криміналізацією тощо. Долаючи ці та інші труднощі, Сербія продовжувала зближення з ЄС. 22 грудня 2009 р. сербський уряд подав офіційну заяву на вступ до ЄС, яку було прийнято. Однак залишилося ще багато зусиль, які мала докласти Республіка Сербія на шляху до членства в ЄС.

Список використаних джерел

1. Дотримання обов'язків і зобов'язань Сербією. Резолюція № 1661 (2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/945_rez_1661.htm.
2. Избирательная комиссия Сербии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
3. Извештај о напретку Републике Србије у 2006. год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godisnji_izvestaj_ek_srbija_2006_sr.pdf.

4. Извештај о напретку Србије за 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godisnji_izvestaji_sa_statistickim_aneksom_2009_cir.pdf.
5. Ковтунец В. Парламентські вибори у Сербії: [доistroкові вибори] / В. Ковтунец // Вибори та демократія. – 2007. – № 1. – С. 94 – 96.
6. Мартинов А. Еволюція балканської політики Європейського Союзу (1989–2009 pp.) / А. Мартинов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/minzv/10.pdf>.
7. Марьянович С. Николич в шаге от Демократической Партии / С. Марьянович // Српска.ру. 9.10.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srpska.ru/artikle.php?nid=9698scrynt>.
8. Мовчанюк Л. В. Сербія на шляху до членства в Європейському Союзі: нові виклики та перспективи / Л. В. Мовчанюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 77 (частина 1). – К.: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 80 – 84.
9. Новини ЄС (УНІАН). – 7 – 14 березня, 2008 р. № 010 (055).
10. Общие сведения о Республике Сербия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vneshe-market.ru/content/document_r_75A233D3-9EFD-4A65-9C42-5CB2BD6A1247.html.
11. Петкович И. Влияние судебной реформы на состояние коррупции в Республике Сербия / И. Петкович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nauka-pravo.org/blogs/entry>.
12. Програм Српске Радикалне странке [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/misc/20091023-program.pdf>.
13. Республіканський статистичний комітет Сербії (березень 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ved.gov.rs/exportcountries/rs/about/rs/eco_rs/.
14. Сербія залишилася без парламенту // NEWSru.ua // Світ. – 13 березня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/#q=Сербія+залишилася+без+парламенту%2F%2F+NEWSru.ua+%2F%2F+Світ+%2F%2F+13+березня+2008+р.%5D>.
15. Сербія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Сербия>.
16. Соціалістичка партија Србије. Историја [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://sps.org.rs/stranica/istorija>.
17. Языкова А. Республика Сербия: долгий путь в Евросоюз / Алла Языкова // Вестник Европы XXI век. – 11.05.2011 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vesnik-evropy.com/all-articles/2011/5/11/5600380255736.html>.
18. Acin Cingulinski S., Acin D. Serbia and European Union – waiting for Godot [Electronic resource]. – Mode of access: ssrn.com/abstract=2236698.
19. Commission Staff Working Paper. Serbia 2007. Progress. Report [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/srbia_progress_reports_en.pdf.
20. Drazovic A. EU external economic relations with Serbia (legal, trade and economic aspects) / A. Drazovic. – Thessaloniki: University of Macedonia, 2011. – 78 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14747/6/DrazovicAleksandraMsc2011.pdf>.
21. First Serbian citizens travelling to the EU without visas will land in Brussels [Electronic resource]. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1971_en.htm?locale=en.
22. Interim agreement on trade and trade-related matters between the European Community, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part. – Belgrad, 2008. – 811 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/srbia/key_document/interim_agreement_trade_en.pdf.
23. Memorandum of the Government of the Republic of Serbia in Relation to the Application of the Republic of Serbia for European Union membership Belgrade, December 2009. – 6 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-49346.pdf>.
24. National programme for integration with the European Union (NPI). – Belgrade, October 2008. – 909 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/NPI/npi_2009-0_incl_annexes_eng.pdf.
25. Relations between Serbia and the European Union. History and Prospects. – Budapest, 2008. – 85 p. [Electronic resource]. – Mode of access: www.fefa.edu.rs/sveska02RelationsBetween...
26. Report on international assistance to the Republic of Serbia in 2006. Ministry of International Economic Relations Belgrade, 2007 – 89 p. – p. 9. – Belgrade, 2007. – 89 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/dacu/izvestaji_o_medjunarodnoj_pomoci/annual_report_2006.pdf.
27. Serbia – European Union Relations and Cooperation [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.smip.sv.gov.yu/Policy/Priorities/integration_EU_e.html.
28. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/srbia/key_document/saa_en.pdf.
29. The Agreement on Free Trade in the Balkans (CEFTA) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/agreements-with-eu.220.html>.
30. The Agreement on Visa Facilitation and the Agreement on Readmission [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/agreements-with-eu.221.html>.
31. The Open Skies Agreement [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.seio.gov.rs/documents/international-assistance.72.html>.

Надійшла до редколегії 28.04.14

В. Козлитин, д-р ист. наук, проф.

РЕСПУБЛИКА СЕРБИЯ НА ПУТИ К ЕВРОПЕЙСКОМУ СОЮЗУ В 2006 – 2009 ГГ.

В статье анализируются отношения между Республикой Сербией и Европейским Союзом, основные этапы и тенденции социально-экономического и общественно-политического развития Сербии, ее международное положение и внешняя политика в 2006 – 2009 гг. Освещается внутриполитическая борьба в Сербии по вопросу выбора внешнеэкономической и внешнеполитической ориентации страны. Рассматриваются основные преграды на пути Сербии к Евросоюзу. Прослеживается процесс модернизационных реформ в приближении к стандартам ЕС. Прослеживается эволюция политики ЕС в отношении Сербии.

Ключевые слова: Республика Сербия, Европейский Союз (ЕС), отношения, сотрудничество.

V. Kozlitiin, Doctor of History, Prof.

REPUBLIC OF SRBIA TO THE EUROPEAN UNION (2006 – 2009)

The paper analyzes relations between Republic of Serbia and the European Union, the main stages and trends of socio-economic and socio-political development of Serbia and its international position and foreign policy during 2006 – 2009 was produced. Author deals with internal struggle in Serbia on the choice of foreign trade and foreign policy orientation of the country. The main obstacles (barriers, noise) on the path of Serbia into the European Union are studied. The progress of modernization reforms in the direction of EU standards and the evolution of EU policy towards Serbia are examined.

Keywords: Republic of Serbia, the European Union (EU), relation, collaboration.

УДК 94(439):32.0195

І. Малацай, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В УГОРЩИНІ НА ПОЧАТКУ 1950-Х РОКІВ

У статті досліджується процес загострення політичного протистояння та поглиблення економічної кризи на початку 50-х років ХХ ст. в Угорщині, що стало одним із чинників Угорської революції 1956 року, яка була одним із перших проявів заперечення існування тоталітарного режиму у країнах Східної та Центральної Європи.

Ключові слова: Угорщина, політична криза, економічна ситуація, демократичні зміни, Угорська революція 1956 року.

Восени 1956 року угорське населення виступило проти тоталітарного режиму, нетривале існування якого призвело до катастрофічних економічних та соціально-політичних наслідків в країні. Це була перша революція, яка відбулася у межах Центральної та Східної Європи і

вказала на факт можливого протистояння комуністичному режиму. Лише після кількох десятиліть і не менш кривавих подій у Чехословаччині 1968 р., наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. країни так званого "соцтабору" отримали можливість будувати своє май-

© Малацай І., 2014